

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «АНДРІЙ РУДЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF ANDRIY RUDENKO v. UKRAINE)**

(Заява № 35041/05)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

21 грудня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

21.03.2011

*Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до умов,
визначених пунктом 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може
підлягати редакційним правкам.*

У справі «Андрій Руденко проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен, *Голова*,

Рената Ягер,

Райт Маруст,

Ізабель Берро-Лефевр,

Миряна Лазарова-Трайковська,

Здравка Калайджисва,

Ганна Юдківська, *судді*,

та Клаудія Вестердік, *Секретар секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 30 листопада 2010 року, виносить таке рішення, що було ухвалене в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 35041/05), поданою проти України до Суду 12 вересня 2005 року громадянином України паном Андрієм Івановичем Руденком (далі – заявник) відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

2. Заявник був представлений пані О. Чекотовською, юристом, що практикує у м. Києві. Уряд України (далі – Уряд) був представлений його Уповноваженим – паном Ю. Зайцевим з Міністерства юстиції України.

3. 8 жовтня 2009 року Голова п'ятої секції вирішив направити заяву Уряду. Також було вирішено розглядати заяву по суті одночасно з питаннями щодо її прийнятності (п. 1 ст. 29).

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

4. Заявник народився у 1941 році та проживає у м. Києві.

A. Провадження відносно права заявника на частину квартири

5. 30 липня 2003 року заявник звернувся до Шевченківського районного суду м. Києва (далі – районний суд) з позовом до колишньої

дружини і тещі, пані Р. і пані І., вимагаючи поділу їх спільного майна, трикімнатної квартири. Зокрема, заявник просив суд ухвалити рішення про відокремлення однієї кімнати в квартирі та надання йому права на цю кімнату. Він стверджував, що відповідачі не дозволяють йому входити у квартиру і змушують його жити в іншому місці.

6. Відповідачі подали зустрічний позов, вимагаючи надати їм спільно право на частку заявника у квартирі та встановити розмір компенсації, яку вони мають виплатити за неї заявнику. Вони стверджували, що через особистісні конфлікти із заявником вони не можуть жити разом в одній квартирі.

7. 28 травня 2004 року суд виніс рішення на користь відповідачів. Посилаючись на висновок експертизи, районний суд встановив, що відокремити одну кімнату у квартирі технічно неможливо. Посилаючись на ст. 115 Цивільного кодексу України від 1963 року, районний суд надав відповідачам право на всю квартиру та зобов'язав їх виплатити заявнику компенсацію в сумі 121747,60 українських гривень¹.

8. Заявник подав апеляційну скаргу, зокрема, він стверджував, що його позбавили майна проти його волі та в порушення закону і що відповідачі не перерахували на депозитний рахунок суду відповідну грошову суму, щоб довести свою спроможність виплатити присуджену йому суму компенсації.

9. 14 вересня 2004 року апеляційний суд м. Києва (далі – апеляційний суд) частково змінив рішення суду першої інстанції. Він встановив, що районний суд повинен був посилатися не на ст. 115 Цивільного кодексу України від 1963 року, а на ст. ст. 364 та 365 Цивільного кодексу України від 2003 року, які були застосовні у цій справі. Апеляційний суд відхилив скаргу заявника, вважаючи, зокрема, що спроможність відповідачів виплатити присуджену суму компенсації була підтверджена довідкою з банку, згідно з якою колишня дружина заявника мала на своєму депозитному рахунку 23000 американських доларів².

10. Заявник подав касаційну скаргу, стверджуючи, що суди нижчих інстанцій неправильно тлумачили закон. На його думку, суди не врахували того факту, що він не дав своєї згоди на компенсацію відповідно до ст. 364 Цивільного кодексу України від 2003 року, та не забезпечили дотримання відповідачами вимоги п. 2 ст. 365 Цивільного кодексу України від 2003 року.

11. 16 червня 2005 року колегія з трьох суддів Верховного Суду України відхилила касаційну скаргу заявника через відсутність підстав

¹ Приблизно 19185 євро

² Приблизно 18776 євро

для передання справи на розгляд судової палати Верховного Суду України.

12. Заявник не ініціював виконавче провадження для стягнення суми, присудженої йому судами. За твердженням заявника, він не отримав компенсації, присудженої йому за рішенням суду від 28 травня 2004 року, у зв'язку з тим, що боржники відмовились виплачувати її через відсутність достатньої суми коштів.

В. Провадження відносно реєстрації заявника в квартирі

13. Рішенням від 11 липня 2006 року районний суд постановив зняти заявника з державної реєстрації в квартирі. 23 серпня 2006 року апеляційну скаргу заявника на це рішення було залишено без розгляду як подану поза встановленими строками. Заявник не оскаржив це рішення в касаційному порядку.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

А. Конституція України від 28 червня 1996 року

14. Відповідні положення Конституції України передбачають:

Стаття 41

«Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю...

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

...»

В. Цивільний кодекс України від 2003 року (набрав чинності 1 січня 2004 року)

15. Відповідні положення Цивільного кодексу України від 2003 року передбачають:

Стаття 364. Виділ частки із майна, що є у спільній частковій власності

«1. Співвласник має право на виділ у натурі частки із майна, що є у спільній частковій власності [кожного співвласника].

2. Якщо виділ у натурі частки із спільного майна не допускається згідно із законом або є неможливим (частина друга статті 183 цього Кодексу), співвласник... має право на одержання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості його частки.

Компенсація співвласникові може бути надана лише за його згодою...»

Стаття 365. Припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників

«1. Право особи на частку у спільному майні може бути припинене за рішенням суду на підставі позову інших співвласників, якщо:

1) частка є незначною і не може бути виділена в натурі;

2) річ є неподільною;

3) спільне володіння і користування майном є неможливим;

4) таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї.

2. Суд постановляє рішення про припинення права особи на частку у спільному майні за умови попереднього внесення позивачем вартості цієї частки на депозитний рахунок суду».

С. Судова практика Верховного Суду України відносно застосування ч. 2 ст. 365 Цивільного кодексу України від 2003 року

16. Рішенням від 23 травня 2007 року Верховний Суд України скасував рішення суду нижчої інстанції у спорі між приватними особами відносно поділу квартири, яка належала їм на праві спільної власності, та повернув справу на новий розгляд на таких підставах:

«... Апеляційний суд, припинивши право [сторони у справі] на частку у квартирі, не дотримав умов частини другої ст. 365 Цивільного кодексу України, що призвело до неправильного вирішення [спору].

[Протилежна сторона у справі] не була присутня в судовому засіданні апеляційного суду і суд не перевіряв умов виплати компенсації...

З огляду на зазначені вище порушення закону рішення апеляційного суду відносно поділу квартири має бути скасовано...»

17. Подібним чином Верховний Суд України також мотивував своє рішення від 17 лютого 2010 Року, яким були скасовані рішення судів нижчих інстанцій стосовно спору щодо поділу спільного майна приватних осіб. Зокрема, відповідні частини рішення Верховного Суду України містили таке:

«... Рішенням апеляційного суду припинено право [сторони] на частку у спільному майні, проте дані про попереднє внесення [протилежною стороною] вартості цієї частки на депозитний рахунок суду в матеріалах справи відсутні.

За таких обставин оскаржувані рішення суду не відповідають вимогам ... законності та обґрунтованості... тому підлягають скасуванню з передачею справи на новий судовий розгляд...»

18. У цьому рішенні Верховний Суд також зазначив, що:

«...

Вказані норми [статті 364 і 365 ЦК України] є різними за своєю правовою природою і кожна з них є окремою підставою для пред'явлення позову, оскільки перша передбачає право власника, який виділяється, на частку зі спільного майна, а друга – можливість за позовом інших співвласників припинити право особи на частку у спільному майні.

При цьому грошова або інша майнова компенсація відповідно до ст. 364 ЦК України може бути виплачена співвласнику, який виділяється, лише за його згодою. Водночас, відповідно до статті 365 ЦК України згоди особи, право якої на частку у спільному майні припиняється, на отримання компенсації за його частку не потрібно (позивачу лише необхідно внести вартість частки, право на яку припиняється, на депозитний рахунок суду).

Положення [статей 364 і 365 ЦК України]... є взаємовиключними і одночасно застосовані бути не можуть...»

ЩОДО ПРАВА

I. РАМКИ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

19. Суд зазначає, що після комунікації заяви Уряду-відповідачу заявник, посилаючись на п. 1 ст. 6 Конвенції, заявив, що суди не були безсторонніми і не дотримали принципу рівності сторін.

20. Заявник також скаржився на порушення його права голосу та права на безоплатне медичне обслуговування належного рівня в зв'язку з неможливістю бути зареєстрованим в квартирі, в якій він раніше проживав.

21. З точки зору Суду, нові скарги не є уточненням первісної скарги заявника за ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, щодо якої сторони вже надали свої коментарі. Отже, Суд вважає, що недоречно зараз обговорювати ці питання окремо (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Пиряник проти України», № 75788/01, п. 20, від 19 квітня 2005 року). Їх буде розглянуто в контексті окремої заяви.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТ. 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ

22. Заявник скаржився, що він був позбавлений свого майна, частини квартири, у спосіб, який не відповідав вимогам національного законодавства. Він посилався на ст. 1 Першого протоколу, яка передбачає:

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

A. Щодо прийнятності

1. Стверджуване зловживання правом на подання заяви

23. Уряд стверджував, що заявник не надав детальний перелік вимог щодо справедливої сатисфакції з відповідними підтверджувальними документами. Заявляючи, що скарги не можуть бути підставою для неправомірного збагачення, Уряд просив Суд вилучити заяву з реєстру справ, оскільки заявник зловживав своїм правом на подання заяви.

24. Суд, передусім, зазначає, що обґрунтування вимоги щодо справедливої сатисфакції є питанням, яке підлягає розгляду за ст. 41 Конвенції, а не в контексті суті заяви.

25. У будь-якому разі, беручи до уваги доводи сторін та інші надані матеріали, Суд не визнає, що в цій справі мало місце зловживання правом на подання заяви у значенні п. 3 (а) ст. 35 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Варбанов проти Болгарії» (*Varbanov v. Bulgaria*), № 31365/96, п. 36, ECHR 2000-X). Заперечення Уряду є цілком безпідставні та мають бути відхилені.

2. Статус жертви заявника

26. Уряд стверджував, що заявник не міг стверджувати, що він є жертвою порушення ст. 1 Першого протоколу, оскільки його не було позбавлено майна, а втручання в його право здійснювалось на підставі закону. На підставі цього Уряд просив Суд оголосити заяву несумісною *ratione personae* з положеннями Конвенції.

27. Заявник не погодився.

28. Суд вважає, що аргументи Уряду в тій мірі, в якій вони стосуються питань наявності та законності втручання, мають бути розглянуті в контексті суті цієї справи.

29. В тій мірі, в якій заперечення Уряду можна розуміти як таке, що ґрунтується на зобов'язанні протилежної сторони виплатити заявникові компенсацію, Суд вважає, що присудження компенсації не позбавило заявника статусу потерпілого. Хоча такий захід був безперечно на користь заявника, він не був прямо пов'язаний з його скаргою щодо законності втручання в його право на майно. До того ж, національні органи ані по суті справи, ані в іншій формі явно не визнали наявності порушення ст. 1 Першого протоколу (див. рішення у справі «Скордіно проти Італії» (№ 1) [ВП], № 36813/97, п. 180, ECHR2006-V). Відповідно заперечення Уряду щодо статусу жертви заявника відхиляється.

3. Висновок щодо прийнятності заяви

30. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні п. 3 ст. 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. Щодо суті

1. Доводи сторін

31. Заявник скаржився на незаконне позбавлення його майна. Він стверджував, що національні суди неточно встановили факти і предмет справи, неправильно застосували матеріально-правові норми закону, не дослідили можливість виділення його частки квартири, проігнорували той факт, що позивачі не внесли відповідну грошову суму на депозитний рахунок суду першої інстанції, як того вимагала частина друга ст. 365 Цивільного кодексу України від 2003 року.

32. Уряд зазначив, що справа не стосувалась позбавлення заявника його майна. Натомість вона стосувалась «перетворення майна заявника з однієї форми [частки у квартирі] в іншу форму – грошову».

33. Уряд стверджував, що в будь-якому разі порушення ст. 1 Першого протоколу не було, оскільки суди точно оцінили докази у справі, правильно застосували закон і забезпечили баланс інтересів усіх сторін у спорі. Відповідно до твердження Уряду, незважаючи на те, що відповідачі не внесли на депозитний рахунок суду першої інстанції суму компенсації, суди вирішили, що відповідачі спроможні виплатити необхідну суму на виконання судового рішення. Уряд також стверджував, що розмір компенсації за майно заявника був адекватним і був визначений на підставі експертного висновку.

34. Уряд також стверджував, що оскільки заявник порушив це питання в національних судах і при цьому не скаржився на порушення ст. 6 Конвенції, він підтвердив, що спір вирішено згідно із законом.

2. Оцінка Суду

а) Чи мало місце втручання у право власності

35. З огляду на принципи, встановлені його практикою (див., наприклад, рішення у справі *«Ян та інші проти Німеччини»* [ВП], №№ 46720/99, 72203/01 і 72552/01, п. 78, ECHR 2005-VI), Суд зазначає, що мало місце втручання у право заявника на майно. Однак, за твердженням Уряду, воно не становило "позбавлення" заявника майна.

36. Суд зауважує, що за рішеннями національних судів, винесених в ході розгляду спору між приватними сторонами, заявник втратив право на частку у квартирі. Той факт, що тими самими рішеннями йому було присуджено компенсацію за таку втрату, не має значення для питання щодо наявності певного виду втручання. Однак умови щодо компенсації є суттєвими для оцінки того, чи дотримав оскаржуваний захід справедливий баланс відповідно до ст. 1 Першого протоколу (див., наприклад, рішення у справі *«Україна-Тюмень» проти України»*, № 22603/02, п. 57 від 22 листопада 2007 року).

37. Отже, Суд визнає, що втручання у справі заявника становило «позбавлення» майна у значенні другого речення першого пункту ст. 1 Першого протоколу. Тому Суд має визначити, чи було це втручання виправданим відповідно до цього положення.

б) Чи було втручання виправданим

38. Суд нагадує, що втручання у право на мирне володіння майном є сумісним з вимогами ст. 1 Першого протоколу, коли воно законне і не свавільне (див. рішення у справі *«Ятрідіс проти Греції»* [ВП], № 31107/96, п. 58, ECHR 1999-II). Зокрема, друге речення першого пункту дозволяє позбавлення майна лише «на умовах, передбачених законом», а другий пункт визнає, що держави мають право здійснювати контроль за користуванням майном шляхом введення в дію «законів» (див. згадане вище рішення у справі *«Україна-Тюмень» проти України»*, п. 49).

39. Суд зазначає, що його юрисдикція щодо перевірки дотримання національного законодавства обмежена та що заміна національних судів не є його завданням (див. рішення у справі *«Совтрансавто-Холдинг» проти України»* № 48553/99, п. 95, ECHR 2002-VII).

40. У цій справі Суд не повноважений ставити під сумнів рішення, винесені українськими судами. Натомість його роль полягає в тому,

щоб перевірити, чи сумісні з принципами, викладеними у Конвенції, наслідки їх тлумачення та застосування національного законодавства.

41. Суд зауважує, що апеляційний суд, ухвалюючи рішення про припинення права заявника на частку у квартирі, посилався на ст. ст. 364 та 365 Цивільного кодексу України від 2003 року (див. п. 9 вище). Проте, як було підтверджено роз'ясненням Верховного Суду України, ці положення не можуть бути застосовані одночасно за тих самих обставин, оскільки вони стосуються різних юридичних питань (див. п. 18 вище). А саме, можливість припинення права особи на частку в спільному майні без її згоди передбачена статтею 365 Кодексу, тоді як стаття 364 стосується ситуації, коли співвласник бажає виділення частки зі спільної власності та не проти одержання компенсації за свою частку в спільному майні.

42. Навіть припускаючи, що, попри неоднозначність у рішенні апеляційного суду, ст. 365 Кодексу була юридичним положенням, застосовним у справі заявника, і що умову пункту першого було дотримано, Суд зауважує, що відповідно до частини другої ст. 365 протилежна сторона повинна була завчасно внести вартість частки заявника у квартирі на депозитний рахунок суду першої інстанції. Це було і залишається передумовою винесення судом рішення про припинення права на частку у спільному майні (див. пункт 15 вище). У справі заявника протилежна сторона не внесла вартість частки на рахунок. Конкретні та відповідні аргументи заявника стосовно нездійснення протилежною стороною необхідного платежу національні суди не взяли до уваги.

43. У цьому контексті Суд зазначає, що положення Цивільного кодексу від 2003 року, про яке йдеться, є достатньо чітким і не дає підстав для суперечливого тлумачення. Крім того, це положення відображає конституційну гарантію попередньої компенсації за будь-яке позбавлення власності, за винятком умов воєнного чи надзвичайного стану (див. пункт 14 вище). Як свідчить відповідна практика національних судів – хоча йдеться про рішення, винесені у період після подій у справі, що розглядається, – вимога попереднього платежу є не просто технічною складовою процедури відчуження майна, яка встановлена законом, а є основною вимогою, на якій має ґрунтуватися рішення суду про позбавлення особи майна без її згоди (див. пункти 16 і 17 вище).

44. У цій справі апеляційний суд лише зазначив, що протилежна сторона має кошти, щоб сплатити заявнику за його частку в квартирі. Беручи до уваги важливість вимоги, встановленої в національній правовій системі щодо попередньої компенсації, Суд вважає, що рішення національних судів не мали юридичної підстави, оскільки суди свавільно відхилилися від писаного права, не надавши обґрунтування.

45. У світлі вищезазначеного Суд доходить висновку, що не було задоволено вимог другого речення першого пункту ст. 1 Першого протоколу стосовно оскаржуваного позбавлення заявника його майна.

46. Відповідно мало місце порушення ст. 1 Першого протоколу.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 41 КОНВЕНЦІЇ

47. Ст. 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

48. Заявник вимагав 23000 американських доларів як вартість втраченого ним майна, а також 3700 євро компенсації втраченого доходу за період, протягом якого він не мав можливості користуватися цим майном. Цей розмір був обчислений на підставі середньої місячної вартості оренди житлового приміщення такої ж площі, розташованого в цій самій місцевості.

49. Уряд зазначив, що ці вимоги необґрунтовані. Він також зазначив, що заявник не вжив усіх необхідних заходів для отримання компенсації, присудженої йому судами.

50. Суд зазначає, що вимоги заявника відносно відшкодування матеріальної шкоди випливають з незаконного позбавлення майна, щодо якого визнано порушення ст. 1 Першого протоколу (див. пункти 45 і 47 вище). Визначаючи розмір відшкодування матеріальної шкоди в таких справах, Суд, як правило, дотримується підходу, що ґрунтується на повному усуненні наслідків оскаржуваного втручання з урахуванням поточної вартості і потенціалу втраченого майна (див. згадане вище рішення у справі *Скордіно (N 1)*, пп. 250 – 254).

51. Проте Суд вважає, що з огляду на обставини цієї справи слід застосувати інший підхід. Суд зауважує, що вимога заявника щодо вартості частки, якої його позбавили, повністю покривається сумою компенсації, присудженої національними судами (див. пункт 7 вище). Хоча дійсно в результаті провадження заявник має вимогу щодо відшкодування замість суми попереднього депонування, яка може призвести до негативних економічних наслідків для заявника, він не визначив пов'язану з ними шкоду і Суд не має вдаватись до припущень з цього приводу. Крім того, заявник не зробив усього можливого за даних обставин, щоб уникнути такої шкоди або принаймні звести її до мінімуму, зокрема, ініціювавши виконавче провадження щодо своєї вимоги. Щодо вимоги заявника стосовно

втраченого доходу за період, протягом якого він не міг користуватись майном, Суд зазначає, що заявник не подав жодних підтверджувальних документів. За цих підстав Суд відхиляє вимогу заявника щодо справедливої сатисфакції як необґрунтовану.

В. Судові витрати

52. Заявник не вимагав компенсації судових та інших витрат. Отже Суд нічого не присуджує.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною.
2. *Постановляє*, що мало місце порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.
3. *Відхиляє* вимогу заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 21 грудня 2010 року відповідно до пп. 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

К. Вестердік
Заступник Секретаря

П. Лоренцен
Голова